

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Begrippenlijst taalbeschouwing / kennis over taal

Landelijke netwerkdag voor taalspecialisten
15 april 2021

Mariette Hoogeveen
Bart van der Leeuw

1

Aanleiding

• Curriculum.nu

Een basisbegrippenlijst om over taal, taalgebruik en literatuur te communiceren

• Aan de orde komen

- Bestaande leerplandocumenten
- Verzamelen en selecteren van begrippen
- Uitzetten van begrippen in een leerlijn
- Indelen van begrippen in categorieën
- Geordend overzicht van vakbegrippen
- Doorkijkje
- Vragen en discussie

2

Bestaande leerplan- documenten

Domeinen Referentiekader Taal

1. Mondelinge taalvaardigheid (spreken, luisteren, gesprekken)
2. Lezen, zakelijk en fictie
3. Schrijven

Domein 4 Begrippenlijst (en Taalverzorging)

- Kennis van deze begrippen bevordert het gesprek binnen en buiten het taalonderwijs over taal en taalverschijnselen: het gaat erom dat docenten (en leerlingen) bepaalde verschijnselen kunnen benoemen in contextrijke taalsituaties.
- Dat wil zeggen dat docenten deze termen moeten kunnen gebruiken in hun onderwijs in de vaardigheidsdomeinen.

3

Begrippenlijst referentiekader

Waarom deze categorieën met nadruk op woord- en zinsniveau?

Waarom maar zo weinig begrippen?

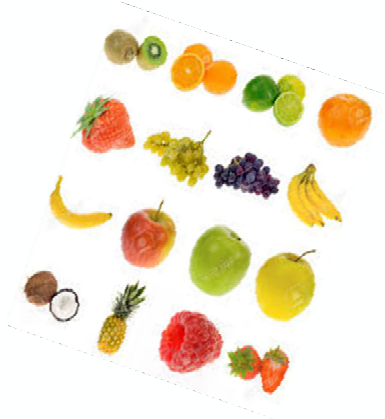
Waarom begrippen als *woord* en *zin* in categorie Opmaak?

Waarom begrippen als *dialect* en *meertalig* in categorie Stilistiek?

	NIVEAU 1F	NIVEAU 2F
Leestekens	dubbele punt, punt, komma, puntkomma, uitroep-teken, vraagteken, aanhalingstekens	trema, accent
Woordsoorten	zelfstandig naamwoord, werkwoord (klankvast, klankveranderend (zwak, sterk)), bijvoeglijk naamwoord	
Grammaticale kennis	onderwerp, lijdend voorwerp, hoofdzin, bijzin, gezegde, persoonsvorm	lijdende en bedrijvende vorm, vragende vorm
Tekstkennis	standpunt, argument, feit, mening, tekstsoort en gespreksvormen, paragraaf	aanduidingen voor tekstsoorten en genres (ook: aanduidingen voor gespreksvormen), hoofddachte (van tekst), tekstthema; metatagische vormen: woorden, zinnen en tekstfragmenten die informatie geven over de rest van de tekst (zoals signaalwoorden, prospectieve en retrospectieve tekstelementen in inleiding, samenvattende zin aan slot)
Stilistiek en semantiek	betekenis, symbool, synoniem, context, letterlijk, figuurlijk, uitdrukking, spreekwoord, gezegde, moedertaal, tweede taal, vreemde taal, standaardtaal, dialect, meertalig, formeel en informeel taalgebruik, leenwoord	homoniem, homofoon, vakjargon, stilistische adequaatheid (publiekgericht), presentatiekenmerken (van mondelinge en schriftelijke tekst)
Morfologie	woordvorm, woorddeel, samengesteld, voorvoegsel, achtervoegsel, lettergreep; getal (meervoud/ enkelvoud), tijd (tegenwoordig, verleden, voltooid, onvoltooid); verkleinwoord, verschijningsvormen werkwoord (stam, infinitief, bijvoeglijk naamwoord)	
Opmaak	bladzijde, woord, zin, hoofdletter, uitspraak, titel, hoofdstuk, regel, lettertype, alinea, kopje	
Uitspraak	articulatie, klemtoon, intonatie, spreekpauze	

4

Verzamelen en selecteren

Begrippen uit de andere domeinen van het RKT

Tekstkennis: 'aanduidingen voor tekstsoorten en genres'

- Domein 2.1 Lezen zakelijk, leestaken:
 - *Informatieve teksten;*
 - *Instructies;*
 - *Betogende teksten.*
- Domein 3 Schrijven, tekstsoorten:
 - *Correspondentie;*
 - *Formulieren, berichten, advertenties en aantekeningen;*
 - *Verslagen, werkstukken, samenvattingen, artikelen.*

Begrippen uit andere bronnen

- NTC-leerlijn; Vlaamse begrippenlijst, Curriculum.nu

5

Uitzetten in een leerlijn

Introductie van een begrip in een leerjaar

- Leraar introduceert;
- Blijft het in volgende leerjaren gebruiken;
- Leerlingen nemen het gebruik over;
- Uiteindelijk kan een leerling begrippen bewust inzetten om over (zijn eigen) taal en taalgebruik na te denken.

Groep 1&2	Groep 3&4	Groep 5&6	Groep 7&8	Vo leerjaar 1-3
- woord	- zelfstandig naamwoord - werkwoord - lidwoord	- voegwoord - voorzetsel - telwoord - bijvoeglijk naamwoord	- voltooidé tijd - onvoltooidé tijd	- neologisme

Bron:
NTC-leerlijnen voor het onderwijs
Nederlands in het buitenland

6

Indelen in categorieën

Overwegingen

- Focus op het gebruik van taal in zijn maatschappelijke context
- Spelling, Leestekens en Opmaak samengebracht onder *Schriftconventies*
- Expliciete aandacht voor kenmerken van literaire teksten

Begrippenlijst Referentiekader Taal

Leestekens

Woordsoorten

Grammaticale kennis

Tekstkennis

Stilistiek en semantiek

Morfologie

Opmaak

Klanken

Leerlijn kennis over taal

Taal en communicatie

- Communicatieve functie/doel (genre)
- Taal in context

Teksten

- Tekstsoorten
- Tekstkenmerken

Literatuur

- Literaire teksten
- Kenmerken

Woordgroepen en zinnen

Woorden

- Wordvorming
- Woordsoorten

Klanken

Schriftconventies

- Tekstniveau
- Spelling
- Leestekens

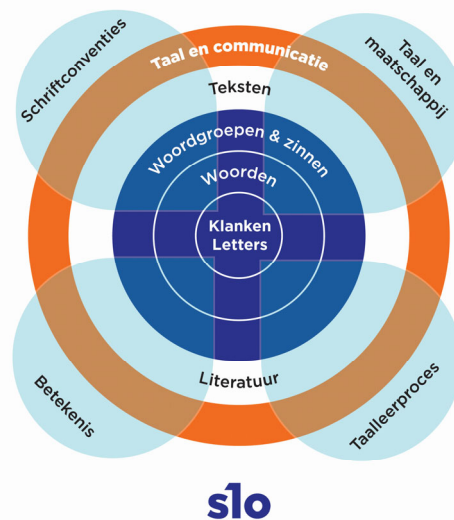
Betekenis

Taal en maatschappij

(Taal-)leerproces

7

Categorieën in samenhang

8

Geordend overzicht van vakbegrippen

3. taal en communicatie					
Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8	Vo-ob	Vo-bb
a. communicatieve functie/doel (genre)					
-vertellen	-verhalen (vb. prentenboek)	-verzoeken/appelleren -informer (vb. voordracht) -beschrijven -verslag doen/rapporteren -corresponderen (vb. e-mail)	-betogen -instrueren (vb. handleiding), -amuseren -overtuigen /argumenteren	-beschouwen -verklaren	-manipuleren -uiteenzetten
b. taal in context					
-spreken, luisteren, lezen, schrijven -voorlezen	-boodschap -bedoeling -toon -onderwerp (veld) -spreker, schrijver, lezer, luisteraar -beurtwisseling	-informatie -doel -publiek -communicatie -gespreksregels -lichaamstaal -taalvorm -beeldtaal, emoticon -digitaal -bron	-online <-> offline informatie -context -formeel <-> informeel taalgebruik -auteur -mimiek -spreektempo, spreekpauze -volume -zinsmelodie	-taalgebruikssituatie -taalfunctie (communicatief, expressief, conceptualiserend) -publiekgerichtheid -doelgerichtheid -genre (communicatief doel) -interactie -interpretatie	-productief <-> receptief -communicatief effect -gevoelswaarde -framing -ruis -argumentatiestructuur -drogredenen

9

Doorkijkje

Mag ik een zakje patat?

a Mag ik 'n puutje patat?

b Maag iech un tuut friet?

c Doo mi'j 'n toet'n patat?

Dialect

Categorie Taal een maatschappij, fase 4 (groep 7-8).
Betekenisnetwerk: woorden, uitspraak, zinsbouw, attitude, standaardtaal, moedertaal

- Laat leerlingen raden welke dialecten dit zijn.
- Vraag hoe zij zelf een zakje patat bestellen.
- Wissel ervaringen uit m.b.t. wel/niet verstaan van dialectsprekers.
- Wijs op het belang van een taalvariant die iedereen begrijpt.
- Sommige mensen hebben de standaardtaal als moedertaal, anderen leren thuis een dialect.

10

Website:

Leerlijn begrippen voor taalbeschouwing

6 april 2021

- > taal en communicatie
- > teksten
- > literatuur
- > woordgroepen en zinnen
- > woorden
- > klanken
- > schriftconventies

- Wanneer introduceer je in het schrijfonderwijs het begrip *publieksgerichtheid*?
- Vanaf welke groep praat je met leerlingen over *dialect* en *standaardtaal*?
- Wanneer stel je de *bijwoordelijke bepaling* aan de orde?

Voor een antwoord op diverse vragen over schrijfonderwijs kun je terecht in de leerlijn begrippen voor taalbeschouwing, voor het primair en voortgezet onderwijs. Deze leerlijn sluit aan bij de kerndoelen en het Referentiekader Taal en houdt ook alvast rekening met de voorstellen van Curriculum.nu.

<https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/leerlijn-begrippen-taalbeschouwing>

11

Vragen?

- Wat zijn ervaringen met de begrippenlijst uit het RKT?
- Wat vind je van de nu gekozen categorieën?
- Wat vind je van de toevoeging van Taalleerproces, Taal en maatschappij en Taal en communicatie
- Wat vind je van de indeling in fasen/leerjaren?
- Welke gebruiksmogelijkheden zie je voor deze leerlijn?

12